ประสิทธิผลการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมในเขตเทศบาลเมืองสระบุรี

Effectiveness of Participatory Solid Waste Management in Saraburi Town Municipality

นราภรณ์ เป้าทอง[1]

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รักพงษ์ แสนศรี[2]

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษารูปแบบการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลเมืองสระบุรีในปัจจุบัน และ (2) ศึกษาแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนและเทศบาลเมืองสระบุรีในการจัดการขยะ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างระหว่างวันที่ 7–9 ตุลาคม 2569 กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 12 คน ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่สำนักสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม 7 คน และประธานชุมชน 5 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาแบบพรรณนาตามประเด็นของวัตถุประสงค์

ผลการวิจัยพบว่า (1) ระบบการจัดการขยะของเทศบาลมีประสิทธิผลในขั้นกลางทางและปลายทาง กล่าวคือ การจ้างเอกชนเก็บขนมีความรวดเร็ว ครอบคลุมพื้นที่ และกำจัดขยะแยกประเภทอย่างถูกหลักสุขาภิบาล แต่ประสิทธิผลต้นทางยังต่ำ เนื่องจากครัวเรือนส่วนใหญ่ยังไม่คัดแยกขยะแม้จะมีความรู้ ขยะชิ้นใหญ่และกิ่งไม้ไม่มีจุดทิ้ง จุดตั้งถังมีน้อย และยานพาหนะชำรุดทำให้การเก็บขนล่าช้าเป็นครั้งคราว (2) การมีส่วนร่วมของประชาชนอยู่ในระดับการรับรู้ข้อมูลและการร้องเรียนผ่านช่องทางที่หลากหลาย เช่น เสียงตามสาย เฟซบุ๊ก ไลน์ และ Traffy Fondue ส่วนการร่วมตัดสินใจและร่วมประเมินผลยังจำกัดอยู่ที่ผู้นำชุมชนและสมาชิกสภาเทศบาล กลไกที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมคือธนาคารขยะ เครือข่ายอาสาสมัครท้องถิ่นรักษ์โลก (อถล.) และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) รวมถึงแรงจูงใจทางเศรษฐกิจจากการขายขยะรีไซเคิล อุปสรรคสำคัญคือประชาชนขาดเวลา มองว่าการจัดการขยะเป็นหน้าที่ของเทศบาล มีประชากรแฝงจำนวน

มาก และบ้านในเมืองมีพื้นที่จำกัดสำหรับเก็บขยะที่คัดแยกแล้ว ข้อเสนอแนะสำคัญ ได้แก่ การสื่อสารสถานการณ์ปัญหาขยะให้ประชาชนรับรู้ การจัดบริการรับซื้อขยะใกล้บ้านหรือถึงบ้านในวันหยุด การกำหนดจุดทิ้งขยะชิ้นใหญ่และบดกิ่งไม้เพื่อทำปุ๋ย การกำกับติดตามผู้รับจ้างเอกชนอย่างเข้มงวด และการบูรณาการความร่วมมือกับภาคเอกชน รัฐวิสาหกิจ และสถานศึกษา

คำสำคัญ: ประสิทธิผล; การจัดการขยะมูลฝอย; การมีส่วนร่วมของประชาชน; เทศบาลเมืองสระบุรี; การคัดแยกขยะต้นทาง

Abstract

This study aimed (1) to examine the current solid waste management model of Saraburi Town Municipality and (2) to explore approaches to participation between community residents and the municipality in waste management. A qualitative design was employed, combining documentary research with semi-structured interviews conducted on 7–9 October 2026 with 12 purposively selected key informants: seven officials of the Bureau of Public Health and Environment and five community presidents. Data were analysed using descriptive content analysis organised by research objective.

The findings revealed that (1) the municipality's system was effective at the midstream and downstream stages: contracted private collection was timely and covered all areas, and separated waste streams were disposed of in sanitary facilities. Upstream effectiveness remained low, however, as most households did not separate waste despite being informed; bulky waste and tree branches lacked drop-off points, bin sites were scarce, and ageing vehicles occasionally delayed collection. (2) Public participation was concentrated at the levels of information and complaint, through channels such as community loudspeakers, Facebook, LINE and Traffy Fondue, while participation in decision-making and evaluation was largely confined to community leaders and municipal councillors. Waste banks, Local

Environmental Volunteer (OTL) and Village Health Volunteer (VHV) networks, and income from selling recyclables were the main enablers. Key barriers were residents' lack of time, the perception that waste is solely the municipality's duty, a large non-registered population, and limited household space to store sorted waste. The study recommends communicating the waste situation to residents, providing doorstep or near-home recyclable buy-back services on weekends, designating bulky-waste drop-off points and chipping branches into compost, strengthening oversight of private contractors, and building partnerships with the private sector, state enterprises and schools.

Keywords: effectiveness; solid waste management; public participation; Saraburi Town Municipality; source separation

บทนำ

ปัญหาขยะมูลฝอยชุมชนของไทยเพิ่มขึ้นตามการขยายตัวของเมือง การฟื้นตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และพฤติกรรมการบริโภคที่สั่งสินค้าและอาหารผ่านระบบออนไลน์มากขึ้น ในปี พ.ศ. 2568 ประเทศไทยมีขยะมูลฝอยเกิดขึ้นประมาณ 27.76 ล้านตัน หรือเฉลี่ย 76,067 ตันต่อวัน คิดเป็นอัตราการเกิดขยะเฉลี่ย 1.17 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน (กรมควบคุมมลพิษ, 2569; สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2569) ในระดับจังหวัด จังหวัดสระบุรีมีขยะเกิดขึ้น 623 ตันต่อวัน ถูกนำกลับมาใช้ประโยชน์ 164 ตันต่อวัน กำจัดถูกต้อง 334 ตันต่อวัน กำจัดไม่ถูกต้อง 125 ตันต่อวัน และมีขยะตกค้างสะสม 82,823 ตัน (กรมควบคุมมลพิษ, 2568)

เทศบาลเมืองสระบุรี มีประชากร 56,188 คน 10,250 ครัวเรือน และ 29 ชุมชน (เทศบาลเมืองสระบุรี, 2569) เป็นเมืองชุมทางคมนาคมและเมืองอุตสาหกรรมที่มีประชากรแฝงจำนวนมาก เทศบาลเมืองสระบุรีต้องเก็บขนขยะทั่วไปประมาณ 73.48 ตันต่อวัน (กรมควบคุมมลพิษ, 2569) โดยจ้างเอกชนเก็บขนขยะมูลฝอยและรวบรวมขยะที่สถานีขนถ่ายเทศบาลเมืองสระบุรี แล้วนำไปกำจัดโดยฝังกลบแบบถูกหลักสุขาภิบาลที่ศูนย์กำจัดขยะของเทศบาลที่อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อยู่ห่างจากเทศบาล 27 กิโลเมตร ขยะอันตรายส่งกำจัดที่ศูนย์กำจัดขยะขององค์การบริหารส่วน

จังหวัดสระบุรีเดือนละครั้ง และมูลฝอยติดเชื้อส่งกำจัดผ่านทางโรงพยาบาลสระบุรี ถึงแม้ว่าเทศบาลจะมีระบบการจัดเก็บ รวบรวมและกำจัดขยะที่ครบถ้วน แต่ปริมาณขยะไม่ลดลง มีขยะเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะเศษกิ่งไม้และเฟอร์นิเจอร์เก่าซึ่งมีตกค้างในพื้นที่และไม่มีจุดทิ้งขยะที่ชัดเจน มีเพียงบางชุมชนและบางโรงเรียนที่ร่วมกันคัดแยกขยะ ขณะที่นโยบายของผู้บริหารเทศบาลกำหนดให้แก้ปัญหาขยะตกค้างเป็นนโยบายเร่งด่วน และส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทาง งานวิจัยที่ผ่านมาชี้ว่าความสำเร็จของการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขึ้นกับการให้ทุกภาคส่วนร่วมในกระบวนการนโยบาย (ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, 2567) และการมีส่วนร่วมเชิงรุกของชุมชนในทุกขั้นตอน (รพีพัฒน์ พรหมจันทร์, 2568) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้จึงศึกษาประสิทธิผลของการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมในเขตเทศบาลเมืองสระบุรี เพื่อนำผลไปปรับปรุงแนวทางการดำเนินงานของหน่วยงาน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการขยะของเทศบาลเมืองสระบุรีในปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนและเทศบาลเมืองสระบุรีในการจัดการขยะ

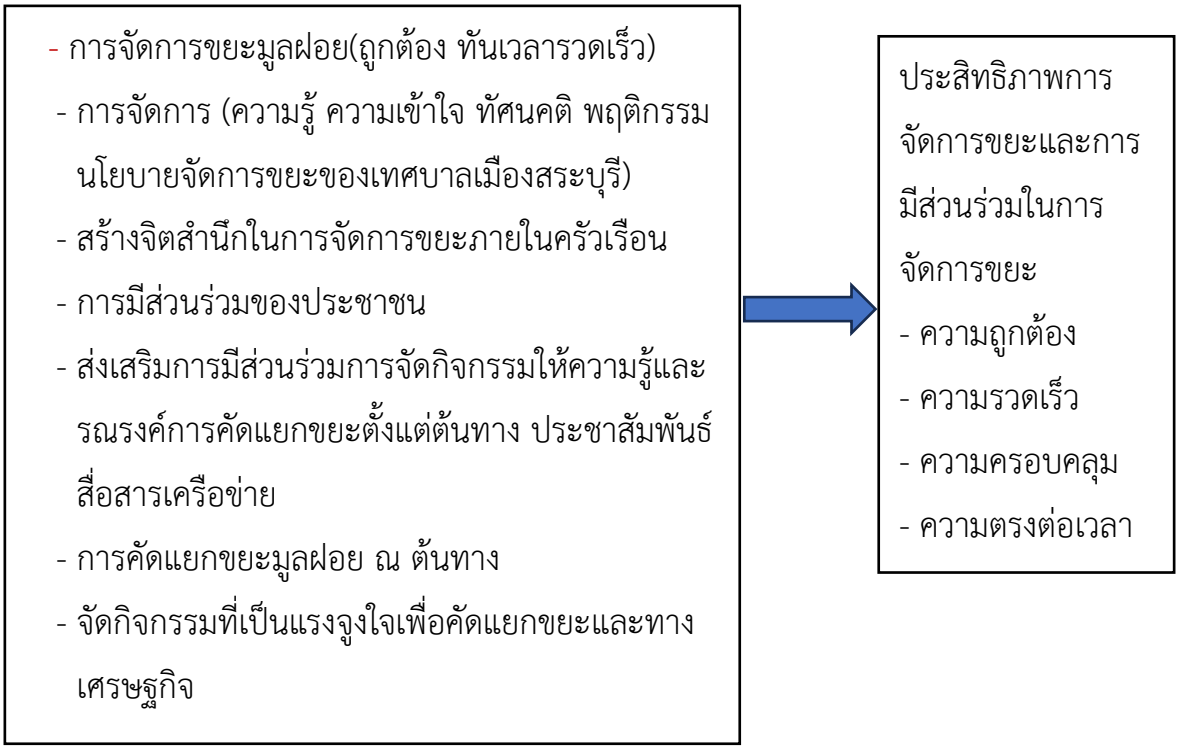
การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน Arnstein (1969) เสนอบันไดการมีส่วนร่วมที่แยกระดับตามอำนาจที่ประชาชนมีต่อการตัดสินใจ ตั้งแต่การได้รับแจ้งข้อมูลและการปรึกษาหารือซึ่งเป็นเพียงการมีส่วนร่วมโดยทั่วไป ไปจนถึงการร่วมมือและการควบคุมโดยพลเมือง ส่วน Cohen และ Uphoff (1977) แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 มิติ คือ การร่วมตัดสินใจ การร่วมดำเนินงาน การร่วมรับผลประโยชน์ และการร่วมประเมินผล งานวิจัยนี้ใช้ 4 มิติดังกล่าวเป็นกรอบหลัก และใช้แนวคิดของ Arnstein อธิบายระดับความลึกของการมีส่วนร่วมที่พบ

แนวคิดการจัดการขยะและประสิทธิผล การจัดการขยะมูลฝอยชุมชนแบ่งเป็น 3 ระยะ คือ ต้นทาง (ลดและคัดแยกตามหลัก 3Rs) กลางทาง (เก็บขน และขนถ่าย) และปลายทาง (กำจัดอย่างถูกหลักวิชาการ) “ประสิทธิผล” หมายถึงระดับที่การดำเนินงานแต่ละระยะบรรลุเป้าหมาย

ได้แก่ ความรวดเร็ว ความตรงต่อเวลา ความครอบคลุม ความถูกต้องตามหลักวิชาการ และการลดและคัดแยกขยะที่ต้นทาง

กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การศึกษาเอกสาร (เอกสารวิชาการ ระเบียบ ประกาศ แผนและนโยบายของเทศบาล) ร่วมกับการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง พื้นที่ศึกษาคือ เขตเทศบาลเมืองสระบุรี ตำบลปากเพรียว

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประชากรคือเจ้าหน้าที่สำนักสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมที่ปฏิบัติงานด้านขยะ 8 คน และประธานชุมชน 29 คน รวม 37 คน กลุ่มตัวอย่างเลือกแบบเจาะจง 12 คน ตามเกณฑ์ว่า

เกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดการขยะไม่น้อยกว่า 2 ปี เจ้าหน้าที่มีประสบการณ์ 4–25 ปี ส่วนชุมชนที่เลือกเป็นชุมชนที่มีปัญหาขยะและได้รับเรื่องร้องเรียนเป็นประจำ

เครื่องมือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง พัฒนาจากกรอบแนวคิด แบ่งเป็น 3 ตอน คือ สถานการณ์และประสิทธิภาพการจัดการขยะ การมีส่วนร่วมของประชาชน และปัญหา แนวทางพัฒนา และข้อเสนอแนะ

การเก็บรวบรวมข้อมูล สัมภาษณ์รายบุคคลระหว่างวันที่ 7–9 ตุลาคม 2569 นัดหมายล่วงหน้า ชี้แจงวัตถุประสงค์และการใช้ข้อมูลเพื่อการวิชาการเท่านั้น บันทึกเสียงและจดบันทึก ใช้รหัสแทนชื่อผู้ให้ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล จัดกลุ่มคำตอบตามข้อคำถาม วิเคราะห์เนื้อหาแบบพรรณา แยกประเด็นที่ผู้ให้ข้อมูลเห็นตรงกันและเห็นต่างกัน แล้วเทียบกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัย

1. รูปแบบการจัดการขยะของเทศบาลเมืองสระบุรีในปัจจุบัน

ตารางที่ 1 ประสิทธิผลการจัดการขยะจำแนกตามระยะ

1. รูปแบบการจัดการขยะของเทศบาลเมืองสระบุรีในปัจจุบัน

1.สถานการณ์การจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนในปัจจุบัน พบว่า การจัดเก็บขยะส่วนใหญ่ เทศบาลได้จ้างเอกชนในการจัดเก็บขยะซึ่งทำได้ดีอยู่แล้ว ในการจัดเก็บขยะทั่วไป แต่ก็ยังพบปัญหา ได้แก่ ขยะมีปริมาณมาก ขยะล้นถัง และประชาชนในชุมชนไม่คัดแยกขยะก่อนทิ้ง ส่วนขยะชิ้นใหญ่ ซึ่งได้แก่ เศษเฟอร์นิเจอร์เก่าหรือชำรุด เศษกิ่งไม้ ซึ่งการทิ้งในพื้นที่หาจุดทิ้งยากไม่มีที่ว่าง จุดที่ตั้งถังขยะมีน้อยหรือไม่มีที่ว่างให้ตั้งในบางชุมชน หมู่บ้านจัดสรรบางแห่งไม่อนุญาตให้ตั้งถังขยะในหมู่บ้าน ทำให้มีการนำขยะทิ้งภายนอกหมู่บ้าน

2. การจัดการขยะตั้งแต่การคัดแยก การจัดเก็บ การขนส่ง และการกำจัด โดยเทศบาลมีการดำเนินการที่ครบถ้วนถูกต้องและถูกวิธี แต่ในส่วนของการคัดแยกขยะจากประชาชนยังไม่ครบถ้วน

3. การจัดเก็บและขนส่งขยะของเทศบาลมีความรวดเร็ว เข้าจัดเก็บตามแผนที่กำหนดไว้และในส่วนที่มีปัญหาการจัดเก็บล่าช้าก็จะเกิดจากการที่ยานพาหนะในการเก็บขนขยะเสีย เสื่อมสภาพหรือชำรุดและพนักงานไม่เพียงพอ

4. การให้บริการจัดการขยะของเทศบาลมีความครอบคลุมในพื้นที่และครัวเรือน

5. การจัดเก็บและขนส่งขยะเป็นไปตามวันและเวลาที่กำหนด และปัจจัยที่ส่งผลต่อความตรงต่อเวลา พบว่า รถขยะเสีย รถเกิดอุบัติเหตุ ฝนตก น้ำท่วม สภาพการจราจรติดขัดและพนักงานขาดงาน

6. ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจ ทัศนคติ และพฤติกรรมเกี่ยวกับการจัดการขยะเนื่องจากการได้รับข้อมูลข่าวสารจากทางเทศบาลผ่านทางเสียงตามสาย ป้าย ประชาสัมพันธ์เจ้าหน้าที่สำนักสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม เทศบาลเมืองสระบุรีและช่องทางอื่นๆ แต่ยังไม่มีการคัดแยกขยะและทิ้งขยะที่ถูกวิธี

7. เทศบาลมีนโยบาย แผนงานหรือกิจกรรมในการส่งเสริมการลดและคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทาง โดยมีนโยบายชุมชนปลอดขยะ ชุมชนไร้ขยะ ธนาคารขยะ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการคัดแยกขยะต้นทาง

2. แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนและเทศบาลเมืองสระบุรีในการจัดการขยะ

1. ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการขยะกับเทศบาล ในการจัดหาที่วางถังขยะในชุมชน คัดแยกขยะในครัวเรือน ทิ้งขยะลงถังที่ถูกวิธีตามประเภทของถังขยะ การทิ้งขยะอันตรายและมูลฝอยติดเชื้อตามจุดที่เทศบาลกำหนด

2. ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารและความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะผ่านช่องทางหลากหลายช่องทางมากๆ โดยเฉพาะเรื่องเสียงตามสายที่สามารถกระจาย ไปได้ทุกชุมชนในเขตเทศบาลและมีประสิทธิผล และประชาชนจะได้รับข้อมูลข่าวสารได้โดยตรง จากสื่อโซเชียลมีเดีย เช่น เพจ เฟซบุ๊ค ยูทูป ไลน์ เว็บไซต์และแอปพลิเคชันของหน่วยงาน กลุ่มผู้นำชุมชนและอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) การประชาสัมพันธ์ที่วัดและโรงเรียน

3. ประชาชนในการมีโอกาสแสดงความคิดเห็นหรือเสนอปัญหาเกี่ยวกับการจัดการขยะต่อเทศบาล โดยประชาชนมีโอกาสร้องเรียนทางโทรศัพท์ ระบบออนไลน์ ศูนย์รวมรับเรื่องร้องเรียน ทางเพจ Facebook เว็บไซต์ แอปพลิเคชั่น ผ่านบุคคล เช่น ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่

4. ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนหรือตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมการจัดการขยะ ในการประชุมคณะกรรมการชุมชนจะมีการแจ้งปัญหาเกี่ยวกับการจัดการขยะ การเลือกจัดตั้งวางถังขยะในชุมชนร่วมกับประธานชุมชน

5. ประชาชนมีส่วนร่วมในการคัดแยกขยะและกิจกรรมการจัดการขยะตั้งแต่ต้นทาง โดยเทศบาลได้จัดโครงการ/กิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการคัดแยกขยะที่ต้นทาง ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมได้ เช่น การเข้าร่วมโครงการ/กิจกรรมของทางเทศบาล อำเภอ จังหวัด เช่น โครงการขยะแลกไข่ การคัดแยกขยะในครัวเรือน การนำหลัก 3R มาใช้ในชีวิตประจำวัน การจัดตั้งธนาคารขยะภายในชุมชน

6. ชุมชนและเทศบาลมีการสร้างเครือข่ายหรือความร่วมมือในการจัดการขยะ โดยมีอาสาสมัครท้องถิ่นรักษ์โลก (อถล.) มีการสนับสนุนการจัดตั้งธนาคารขยะในชุมชน มีคณะกรรมการชุมชนและสมาชิกสภาเทศบาลเป็นตัวกลางในการประสานงานกับชาวบ้าน

7. ประชาชนสามารถสะท้อนความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการขยะผ่านช่องทางต่าง ๆ ได้ มีเจ้าหน้าที่ของสำนักสาธารณสุขฯ ติดตามปัญหาขยะตกค้างตามชุมชนหรือการจัดประชุมเพื่อรับฟังปัญหาและข้อเสนอแนะผ่านการประชุมกลุ่มผู้นำชุมชน

8. แรงจูงใจหรือมาตรการทางเศรษฐกิจมีส่วนช่วยให้ประชาชนเข้าร่วมคัดแยกขยะ พบว่า การคัดแยกขยะและนำมาขายได้เป็นการเพิ่มรายได้ในครัวเรือน

9. ปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะ ประกอบด้วย ประชาชนมีเวลาไม่เพียงพอสำหรับการเข้าร่วมหรือมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะอย่างเต็มรูปแบบ ขาดความร่วมมือและความรับผิดชอบต่อชุมชน ยังคงมีพฤติกรรมทิ้งขยะทุกประเภทรวมกันในถัง การประชาสัมพันธ์อาจเข้าถึงประชาชนได้ไม่ทั่วถึง ขาดแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรม และมีความรู้เกี่ยวกับการคัดแยกขยะมูลฝอยไม่เพียงพอ

10. แนวทางในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ควรให้ภาครัฐบูรณาการความร่วมมือกับหน่วยงานและภาคส่วนต่าง ๆ เช่น รัฐวิสาหกิจและภาคเอกชน เพื่อสนับสนุนการจัดการขยะในชุมชน รวมถึงส่งเสริมให้ชุมชนเข้าถึงเทคโนโลยีที่ทันสมัยจากภาคเอกชน พร้อมทั้ง

รณรงค์ให้ประชาชนคัดแยกขยะก่อนทิ้ง และเผยแพร่แนวทางการจัดการขยะตามหลัก 3Rs ผ่านสื่อประชาสัมพันธ์

11. เทศบาลควรพัฒนาการจัดเก็บ การขนส่ง และการกำจัดขยะเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพที่มีความทันสมัยในส่วนของการกำจัดขยะ เข้มงวดในการติดตาม ตรวจสอบการทำงานของเอกชนที่รับจ้างเก็บขนขยะ พัฒนาการจัดเก็บขยะอินทรีย์ เศษกิ่งไม้ขนาดใหญ่ เฟอร์นิเจอร์ขนาดใหญ่ การจัดการแยกขยะต้นทาง โดยเน้นทุกครัวเรือน

12. การสื่อสาร การประชาสัมพันธ์ และการสร้างเครือข่ายระหว่างเทศบาลกับชุมชน ควรพัฒนาแพลตฟอร์มออนไลน์ ช่องทางโซเชียลมีเดีย เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลได้รวดเร็ว สร้างรูปแบบเครือข่ายอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ อสม. อถล. แจ้งข้อมูลผ่านสื่อ อินเตอร์เนต เช่น Facebook Website Line หรือเสียงตามสาย

13. แนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมในชุมชน โดยเห็นว่า ส่งเสริมการลดและคัดแยกขยะและเพิ่มการนำไปใช้ประโยชน์ การจัดเก็บกิ่งไม้ก็คือจัดเก็บแล้วก็บด กำหนดจุดทิ้งเฟอร์นิเจอร์ให้อยู่ในร่ม เพราะว่าชาวบ้านจะได้นำเฟอร์นิเจอร์เก่าไปใช้ประโยชน์ได้ ปลูกจิตสำนึกให้ชาวบ้านได้รับรู้ถึงการคัดแยกขยะ นำหลัก 3 R มาใช้ในชีวิตประจำวัน ผ่านแนวนโยบายที่ช่วยสร้างแรงจูงใจ เช่น ของรางวัล ให้มีพนักงานมารับซื้อขยะถึงบ้าน กำหนดจุดขายขยะใกล้บ้าน เพิ่มการจัดการขยะให้เป็นหลักสูตรภาคบังคับในสถานศึกษา คัดเลือกชุมชนดีเด่นเพื่อเป็นตัวอย่างของชุมชนจัดหา รถเก็บขยะแยกประเภท

แนวทางที่ผู้ให้ข้อมูลเสนอ จัดธนาคารขยะในวันหยุดและมีรถรับซื้อถึงบ้าน กำหนดจุดทิ้งเฟอร์นิเจอร์ในร่ม สับบดกิ่งไม้แจกทำปุ๋ย เข้มงวดการติดตามผู้รับจ้างเอกชน มีรถเก็บขยะแยกประเภท ฟื้นโครงการที่เคยสำเร็จ ให้รางวัลแก่ชุมชนและครัวเรือนต้นแบบ และบรรจุการจัดการขยะในหลักสูตรสถานศึกษา

อภิปรายผล

ประสิทธิผลที่ไม่สมดุลระหว่างต้นทางกับกลางทาง การจ้างเอกชนทำให้การเก็บขนรวดเร็วและครอบคลุม สอดคล้องกับ วิจารณ์ กุลชนะรัตน์ และวิชากร เฮงษฎีกุล (2568) ที่พบว่าเทศบาลที่จ้างเหมาเอกชนสำเร็จได้เมื่อมีการบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมของประชาชนร่วมด้วย แต่การ

จ้างเอกชนแก้ปัญหาเฉพาะกลางทาง ไม่ลดปริมาณขยะที่ต้นทาง ผลนี้สอดคล้องกับ วรัญญา สุเตนันท์ และอุดมโชค อาษาวิมลกิจ (2568) ที่พบประสิทธิภาพทั้ง 3 ระยะอยู่ในระดับปานกลาง และกับ ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2567) ที่ชี้ว่าปัญหาขยะมาจากปัจจัยด้านคน สถานที่ และเทคโนโลยี ซึ่งในเทศบาลเมืองสระบุรีปรากฏเป็นพฤติกรรมคัดแยก การขาดจุดตั้งถังและยานพาหนะที่ชำรุด

ความรู้ไม่เพียงพอต่อการปรับพฤติกรรม ประชาชนได้รับข้อมูลหลายช่องทางแต่ไม่คัดแยกขยะ สอดคล้องกับ วรวุฒิ ตั้งประดิษฐ และคณะ (2567) ที่พบว่าชุมชนรอบนิคมอุตสาหกรรมมีความรู้แต่ไม่คัดแยก เพราะส่วนใหญ่เป็นประชากรแฝงที่มุ่งทำงาน เทศบาลเมืองสระบุรีมีลักษณะเมืองอุตสาหกรรมและชุมทางคมนาคมที่คล้ายกัน ผลนี้สอดคล้องกับ ดำรงค์ ทองศรี และคณะ (2567) ที่พบว่าความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมเป็นปัจจัยแยกกัน การเพิ่มความรู้เพียงอย่างเดียวจึงไม่เพียงพอ สิ่งที่ขาดคือเงื่อนไขที่ทำให้การคัดแยกสะดวกและคุ้มค่า เช่น พื้นที่เก็บ จุดรับซื้อใกล้บ้าน และเวลาที่ตรงกับวันหยุด

การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับต้นของบันได เมื่อเทียบกับ Arnstein (1969) การมีส่วนร่วมที่พบส่วนใหญ่เป็นการรับแจ้งข้อมูลและการร้องเรียน ส่วนการร่วมตัดสินใจตามมิติของ Cohen และ Uphoff (1977) เกิดผ่านผู้นำชุมชนและสมาชิกสภาเทศบาล ประชาชนทั่วไปจึงมองว่าการจัดการขยะเป็นหน้าที่ของเทศบาล ต่างจาก ศิริพร ศรีตะวัน และคณะ (2568) ที่ให้ครัวเรือนร่วมกิจกรรมโดยตรง และพบพฤติกรรมจัดการขยะเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ชี้ว่าการเลื่อนการมีส่วนร่วมจากตัวแทนลงสู่ครัวเรือนคือความท้าทายหลักของเทศบาล

แรงจูงใจทางเศรษฐกิจต้องเข้ากับบริบทเมือง ผลด้านรายได้จากขยะรีไซเคิลสอดคล้องกับ ปริญฤทธิ์ ภู่คำมี และคณะ (2567) และ รพีพัฒน์ พรหมจันทร์ (2568) แต่งานนี้พบข้อจำกัดเฉพาะเมือง คือ บ้านไม่มีพื้นที่เก็บขยะที่แยกแล้วและไม่มีรถขนไปขาย ชุมชนบางแห่งจึงเปลี่ยนแรงจูงใจจากรายได้เป็นการให้ผู้ยากไร้ ข้อเสนอที่ใช้ได้จริงจึงควรลดต้นทุนการคัดแยก (รับซื้อถึงบ้าน จุดรับใกล้บ้าน) มากกว่าเพิ่มราคารับซื้ออย่างเดียว ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ ธิดารัตน์ ถึงสุข และคณะ (2564) เรื่องแกนนำชุมชนและความร่วมมือกับเอกชน

องค์ความรู้ใหม่

ในเทศบาลเมืองที่จ้างเอกชนเก็บขน การจัดการขยะมีประสิทธิผลสูงเฉพาะกลางทางและปลายทาง ต้นทางจะดีขึ้นได้เมื่อเทศบาลลด “ต้นทุนการมีส่วนร่วม” ของครัวเรือน ได้แก่ เวลา พื้นที่เก็บ และการขนส่ง ไปพร้อมกับการยกระดับการมีส่วนร่วมจากการรับรู้และร้องเรียน ไปสู่การร่วมตัดสินใจและร่วมประเมินผลในระดับครัวเรือน โดยใช้ธนาคารขยะ อถล. และ อสม.

สรุป

เทศบาลเมืองสระบุรีมีระบบเก็บขนและกำจัดที่ครบถ้วน แต่ประสิทธิผลโดยรวมยังถูกจำกัดด้วยการคัดแยกขยะต้นทางที่ต่ำ การมีส่วนร่วมของประชาชนอยู่ในระดับการรับรู้และร้องเรียนเป็นหลัก ส่วนการตัดสินใจผ่านตัวแทนประธานชุมชน สมาชิกสภาเทศบาลและแจ้งผ่านทางเวบเพจ แอพพลิเคชั่น traffy fondue และเอกสารคำร้อง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1. สื่อสารสถานการณ์ขยะของเมืองให้ประชาชนรับรู้อย่างต่อเนื่อง
2. จัดธนาคารขยะหรือรถรับซื้อขยะถึงชุมชนในวันหยุดและกำหนดจุดรับซื้อใกล้บ้าน
3. กำหนดจุดทิ้งขยะชิ้นใหญ่ เพิ่มรอบเก็บและสับบดกิ่งไม้เพื่อทำปุ๋ย
4. เข้มงวดการติดตามผู้รับจ้างเอกชน เช่น เวลาเก็บที่ไม่รบกวนประชาชน การคลุมรถเก็บขนขยะป้องกันเศษขยะปลิว และการล้างจุดตั้งถังหลังเก็บขยะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. จัดทำบันทึกข้อตกลงระหว่างชุมชน ผู้นำชุมชน และผู้บริหารเทศบาลเรื่องการคัดแยกขยะ รวมถึงหมู่บ้านจัดสรรเรื่องจุดรวบรวมขยะ
2. บรรจุการจัดการขยะเป็นหลักสูตรในสถานศึกษา และคัดเลือกชุมชนต้นแบบ

3. บูรณาการความร่วมมือกับเอกชนและรัฐวิสาหกิจ และจัดหารถเก็บขยะแยกประเภทและเครื่องจักรที่ทันสมัย

ข้อจำกัดและการวิจัยครั้งต่อไป

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญของชุมชนมาจาก 5 ชุมชน ใน 29 ชุมชน ซึ่งเป็นชุมชนที่มีปัญหา และไม่ได้สอบถามประชาชนทั่วไป การวิจัยครั้งต่อไปควรเก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากครัวเรือนในทั้ง 29 ชุมชน รวมประชากรแฝงและใช้ตัวชี้วัดประสิทธิผลเชิงปริมาณ เช่น อัตราการคัดแยกและปริมาณขยะต่อคน

เอกสารอ้างอิง

ดำรงค์ ทองศรี, โชติ บดีรัฐ, และศรชัย ท้าวมิตร. (2567). ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลเมืองอุตรดิตถ์ จังหวัดอุตรดิตถ์. *Journal of Roi Kaensarn Academi, 9*(10), 1237–1253.

ธิดารัตน์ ถึงสุข, พลกฤต แสงอาวุธ, และพูลฉัตร วิชัยดิษฐ. (2564). แนวทางการพัฒนาเพื่อบรรลุประสิทธิผลในการจัดการขยะมูลฝอย ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วารสารวิชาการวิทยาลัยบริหารศาสตร์, 4*(1), 35–49.

ปริญฤทธิ์ ภู่คำมี, รชานนท์ สนิทรักษ์, นัทธวัฒน์ การาสี, มงคล จันทร์รุ่งเรือง, และโชติ บดีรัฐ. (2567). แนวทางการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน. *วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์, 9*(3), 382–396.

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2567). ข้อเสนอเชิงนโยบายการบริหารจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. *วารสารวิชาการไทยวิจัยและการจัดการ, 5*(3), 63–77.

รพีพัฒน์ พรหมจันทร์. (2568). การมีส่วนร่วมของชุมชนและภาครัฐในการจัดการขยะให้เป็นศูนย์อย่างยั่งยืน. *วารสาร มจร การพัฒนาสังคม, 10*(3), 192–204.

วรวุฒิ ตั้งประดิษฐ, ศุภวัฒน์ สุขะปรเมษฐ, และฐิติมา โห้ลำยอง. (2567). การจัดการแบบมีส่วนร่วมในการจัดการขยะอย่างยั่งยืนของชุมชนรอบนิคมอุตสาหกรรมอมตะซิตี้ ชลบุรี. *วารสารวิชาการ การจัดการภาครัฐและเอกชน, 6*(2), 94–108. https://doi.org/10.14456/jappm.2024.27

วรัญญา สุเตนันท์ และอุดมโชค อาษาวิมลกิจ. (2568). ประสิทธิภาพการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนในเขตเทศบาลตำบล จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง, 14*(3), 136–149.

วิจารณ์ กุลชนะรัตน์ และวิชากร เฮงษฎีกุล. (2568). แนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการขยะของเทศบาลโดยการจ้างเหมาบริษัทเอกชนที่ประสบความสำเร็จในภาคกลาง. *วารสารการวิจัยการบริหารการพัฒนา, 15*(3–4), 4437–4451.

ศิริพร ศรีตะวัน, วิลาวัณย์ ชมนิรัตน์, และชวลิต หงษ์ยนต์. (2568). การพัฒนาแนวทางการจัดการขยะมูลฝอยโดยการมีส่วนร่วมของครัวเรือนและชุมชนในเขตเทศบาลตำบลเมืองสรวง อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด. *วารสารวิชาการสาธารณสุขชุมชน, 11*(4), 108–122.

Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners, 35*(4), 216–224. https://doi.org/10.1080/01944366908977225

Cohen, J. M., & Uphoff, N. T. (1977). *Rural development participation: Concepts and measures for project design, implementation and evaluation* (Rural Development Monograph No. 2). Rural Development Committee, Center for International Studies, Cornell University.